

Research article**อัตลักษณ์ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า จังหวัดราชบุรี****Community Identity of Lak Ha Market, Ratchaburi Province**สุภาวดี สาดรา^{1*} กฤตพร ห้าวเจริญ²Supawadee Satra^{1*} Kritaporn Haocharoen²

Received: 28 August 2024 | Revised: 13 January 2025 | Accepted: 15 January 2025

<https://doi.org/10.55003/acaad.2024.273089>**บทคัดย่อ**

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ที่มีคุณค่าและสามารถรับรู้ได้ของชุมชน เป็นการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมร่วมกับผลการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า การลงพื้นที่ภาคสนาม ประกอบกับการใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าของชุมชนและการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาสู่ผลสรุปอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นทางกายภาพ โดยเฉพาะลักษณะเด่นทางโครงสร้างที่ยังคงอยู่ เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน สามารถรับรู้และมองเห็นได้จากการสะท้อนผ่านการตั้งถิ่นฐานที่มีความโดดเด่นในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะตัวตามริมน้ำ (River Linear Settlements) ที่กระจุกตัวตามแนวคลองดำเนินสะดวก และต่อมาเมื่อมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกและตัดถนนเข้ามายังชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานเป็นรูปแบบแนวเส้นตรง (Linear Settlement) แม้ว่าจะมีการขยายตัวของเมืองตามเส้นทางการสัญจรแต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวลำน้ำยังคงอยู่ นอกจากนี้ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ายังมีความโดดเด่นในเรื่องรูปแบบและกิจกรรมการค้า ที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่สามารถรับรู้และมองเห็นได้ สะท้อนถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมได้ชัดเจนที่สุดผ่านการสืบทอดกิจกรรมการค้า ในส่วนขององค์ประกอบที่มีความโดดเด่นทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม ที่ยังคงสืบทอดและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่หลากหลายของเชื้อชาติ รวมถึงมีอิทธิพลต่อการใช้พื้นที่ภายในชุมชน ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่า “องค์ประกอบที่มีความโดดเด่นของชุมชน” ในด้านกายภาพ มีบทบาทในการเป็นสื่อกลางที่จะถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบวิถีดั้งเดิม ประเพณีและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความผูกพันกับวิถีชีวิตตามริมลำน้ำ ถือเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนที่สะท้อนความเป็นชุมชนตลาดเก่าแก่ที่คล้ายคลึงกัน และยังช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึง

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ Master Student, Division of Urban Environmental Planning and Development, Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University

² สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Division of Urban Environmental Planning and Development, Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University

*ผู้นิพนธ์ประสานงาน อีเมล: plesupaa@gmail.com

คุณค่าและแรงบันดาลใจในดูแลและการอนุรักษ์ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปประกอบการวางแผนพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนให้มีศักยภาพและคงอัตลักษณ์ของชุมชนสืบต่อไป

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางกายภาพ ชุมชนตลาดน้ำ สำนักัณที่

Abstract

This research aims to study the development and transformation of the Lak Ha Market community, analyzing the components that reflect the community's valuable and perceivable identity. It evaluates the significance and importance of physical, economic, and social elements by reviewing literature alongside studying the development and changes of the Lak Ha floating market community. Fieldwork, along with criteria for community value assessment and in-depth interviews, led to the conclusion of the identity of the Lak Ha floating market community. The findings reveal that the Lak Ha Market community possesses distinctive physical features, particularly in its enduring structural characteristics. As an old community with a long history, its unique identity is perceivable through its settlement patterns. Initially, the community formed river linear settlements concentrated along the Damnoen Saduak Canal. With the development of land transportation routes and the construction of roads into the community, the settlement pattern transformed into a linear settlement. Despite urban expansion along transportation routes, the river linear settlement pattern remains. In addition, the Lak Ha Market community is notable for its unique trading forms and activities, which are clearly recognizable and reflect traditional ways of life. This is most evident in the continuation of trading activities. Socially, the community stands out for its unique traditions and culture, which are preserved and connected to the diverse lifestyles of its various ethnic groups. These traditions influence the use of communal space within the community. In conclusion, the distinctive components of the community in physical aspects play a role in conveying historical narratives, driving the traditional economy, and maintaining customs and culture. The residents' attachment to the riverside lifestyle is a key identity resulting from the settlement patterns of the Lak Ha Market community. The study's findings can serve as a guideline for studying the identity of other similar traditional market communities, encouraging readers to appreciate the value and inspiration for care and conservation, and aiding relevant agencies in planning development and conservation to sustain the community's potential and identity.

Keywords: Physical identity, Floating Market Community, Sense of place

1. บทนำ

การพัฒนาเมืองที่ไม่หยุดนิ่งส่งผลให้รูปแบบของชุมชนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่ง ในอดีตการคมนาคมขนส่งหลักคือ การคมนาคมขนส่งทางน้ำ ทำให้การตั้งถิ่นฐานมักเริ่มต้น

จากพื้นที่ริมน้ำจนเกิดเป็นการรวมตัวกันของชุมชน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญคือ การค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าริมน้ำ หรือเกิดเป็นตลาดน้ำนั่นเอง โดยอาศัยประโยชน์จากการคมนาคมขนส่งทางน้ำ ต่อมาเมื่อคมนาคมขนส่งเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำมาสู่ทางบก ส่งผลให้การค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดที่อยู่ในบริเวณริมน้ำถูกลดบทบาทลง รวมถึงตลาดริมน้ำบางส่วนได้เริ่มมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ทั้งรูปแบบอาคาร กิจกรรมทางการค้า และรูปแบบสินค้าจนอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนตลาดริมน้ำลดเลือน หรืออาจเลือนหายไปในที่สุด

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า เป็นชุมชนตลาดน้ำที่เก่าแก่แห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบก โดยชุมชนตลาดน้ำหลักห้าตั้งอยู่ริมฝั่งคลองดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทำให้ทราบว่า ในอดีตชุมชนตลาดน้ำแห่งนี้เคยมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและแลกเปลี่ยนสินค้าของบริเวณนั้น เนื่องจากคลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำสายหลักที่เชื่อมต่อกับลำน้ำสายหลัก อย่างแม่น้ำท่าจีน และพื้นที่ข้างเคียงอื่น ๆ ได้สะดวกแต่เมื่อเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำถูกลดบทบาทลง รวมทั้งการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกที่เข้ามาในพื้นที่ ส่งผลให้ศูนย์กลางทางการค้าถูกยกขึ้นจากริมน้ำมาอยู่บนบกแทน จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนในปัจจุบัน และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของเมือง ทั้งนี้วิถีชีวิตของคนภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของเมือง รวมถึงการประกอบกิจกรรมการค้าขายที่แทรกซึมเข้ามาภายในชุมชน หรือแม้กระทั่งการไม่สืบทอดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานหรือรูปแบบและกิจกรรมการค้าขาย การทรุดโทรมของอาคารบ้านเรือน เศรษฐกิจซบเซา ประเพณีและวัฒนธรรมไม่ถูกสืบทอดต่อ แนวโน้มการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาท ทั้งนี้อาจส่งผลกระทบต่อกิจกรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่อาจเปลี่ยนแปลงไป สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนตลาดน้ำหลักห้าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อยู่ท่ามกลางเมืองที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง หากไม่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบและการจัดการที่ดีอาจทำให้ชุมชนถูกคุกคามทำให้สังคม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ถูกสืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษถูกลดทอนบทบาทและคุณค่าลงหรืออาจเลือนหายไปในที่สุด ทั้งนี้จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนเก่าแก่อย่างชุมชนกาตองดำ (Kiatpattaraporn & Haocharoen, 2022) ที่สามารถสะท้อนลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นและมีคุณค่าทั้งอัตลักษณ์ที่รับรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์รองที่ส่งเสริมอัตลักษณ์ให้โดดเด่นและมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีคุณภาพและเป็นประจักษ์ด้วยผลงานวิจัยดังกล่าวต่อไป

ด้วยเหตุผลข้างต้น การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในฐานะที่เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สังคม และวัฒนธรรมไว้ โดยวิเคราะห์จากผลการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประเมินคุณค่าของชุมชนที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ ใช้สำหรับวิเคราะห์เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของคุณค่าและลักษณะเฉพาะตัวในด้านต่าง ๆ ของชุมชน นำไปสู่ผลสรุปอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งผลสรุปดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นความสำนึกในถิ่นที่อยู่อาศัย เกิดความหวงแหนที่อยู่อาศัยของตน อีกทั้งยังเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปประกอบการจัดทำแผนอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูชุมชน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนตลาดน้ำหลักห้าอย่างยั่งยืนผ่านฐานรากสังคมและวัฒนธรรม ให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับการพัฒนาเมืองในปัจจุบันที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนสามารถนำข้อมูลมาประกอบการวางแผนและเป็นตัวอย่างการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า จังหวัดราชบุรี

3. ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า จำเป็นต้องมีการทบทวนถึงแนวคิดและทฤษฎี 5 ประเด็นหลักที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม กิจกรรม และการใช้พื้นที่ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสำนึกในถิ่นที่ (Sense of Place) และแนวคิดชุมชนริมน้ำ ตลาดน้ำ ตลาดชุมชนริมน้ำ เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ รวมถึงการนำไปใช้อ้างอิงกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นได้จากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสี่ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันของบ้านเรือน หรือเกิดกิจกรรมภายในพื้นที่ ซึ่งรูปแบบหรือลักษณะการตั้งถิ่นฐานขึ้นอยู่กับปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ โดยจะเลือกสร้างที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม หมู่บ้าน หรือเมือง (Nuissl, 2018, p. 3) การมีบ้านเรือนจำนวนมากพร้อมแปลงที่ดินที่สอดคล้องกัน เป็นผลจากการยึดครองและการใช้พื้นที่ที่ใช้ระยะเวลาในการอยู่อาศัยนาน (Boyden, 1972, p. 37) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ที่สามารถนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ คนไทยจึงนิยมตั้งถิ่นฐานตามที่ราบริมแม่น้ำสำคัญ ๆ ที่ไหลผ่าน เพราะประเทศเป็นเมืองแห่งเกษตรกรรม จึงจำเป็นที่จะต้องใช้น้ำที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูก การทำประมง รวมไปถึงการคมนาคมขนส่งทางน้ำ จึงส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับแหล่งที่อยู่ (Chanraksa, 2015) ดังนั้นแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่การศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของชุมชน เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ โครงข่ายคมนาคม องค์ประกอบของชุมชน และแบบแผนชุมชน

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม กิจกรรม และการใช้พื้นที่

ในวิถีชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยม จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนมากเกิดจากการประดิษฐ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมบรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ (Wankaeo, 1997) ระบบกิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิตและรากฐานทางวัฒนธรรม และมีความสำคัญต่อการวางแผนและออกแบบทางสังคมในระดับพื้นฐานที่มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ และระบบที่ตั้ง หรือการใช้พื้นที่ เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรม (Behavior) และบทบาทพื้นที่ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อมและกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ (Rules) ต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม ทั้งนี้ที่ตั้งของคนมีขอบเขตและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งเปลี่ยนแปลงไปตามการรวมตัวกันของสังคม และเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมหนึ่ง หรือกลุ่มในวัฒนธรรมนั้น ๆ (Rapoport, 1977, p. 479-480)

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ของบุคคลเกิดขึ้นได้เมื่อมีความรู้สึกร่วมกันในด้านการตระหนักรู้บางอย่างที่เกี่ยวกับตัวตนทั้งที่เกี่ยวกับการยอมรับในความเป็นตัวตนและประกอบกับการแสดงตัวตนให้ผู้อื่นเห็นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกับกลุ่มอื่นอย่างไร อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์กันระหว่างสังคมและบุคคล อาจกำหนดตนเองหรือกำหนดโดยสังคม อัตลักษณ์กับเรื่องสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกออกจากกันไม่ได้ (Ngamsom, 2015) อัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลมีความแตกต่างตามความสำคัญ

และคุณค่าตามสภาพแวดล้อมของสังคมและบุคคลนั้น และตามสถานการณ์ของสังคม ตามพื้นฐานสำคัญของการคาดเดาตนเอง การรับรู้ทางสังคม และพฤติกรรมทางสังคม อัตลักษณ์ทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับบริบท ไม่เพียงแต่ในแง่ของอัตลักษณ์ทางสังคมที่เด่นชัดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงในแง่ของรูปแบบอัตลักษณ์ตัวตนส่วนบุคคลนั้นด้วย อีกทั้งอัตลักษณ์ทางกายภาพ (Mekon & Petchanon, 2013) ยังเป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างกายภาพ มีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นภายในชุมชน อาจจะเป็นสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะที่มาจากรากเหง้า หรือความเก่าแก่ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น สภาพภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับระบบกิจกรรมของพื้นที่ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ที่ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกายภาพในการรองรับกิจกรรมของชุมชนนั้น ๆ

3.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสำนึกในถิ่นที่ (Sense of Place)

การสำนึกในถิ่นที่ได้ดำเนินไปบนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ อาจเป็นสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ทั้งนี้ จากแนวความคิดดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นแนวความคิดที่จะเป็นกุญแจ หรือเครื่องมือหนึ่งในการไขรหัส ผ่านตัวบทวรรณกรรมเป็น การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม การสร้างสำนึกในถิ่นที่มีความเป็นไปได้ที่คนสามารถเกิดความผูกพันได้อย่างรวดเร็วรวมกับรักแรกพบ (Tuan, 1974) ความสัมพันธ์ของคนกับสถานที่โดยผ่านประสบการณ์ในการรับรู้ทางจิตสำนึก และไร้จิตสำนึกรู้ สะท้อนภาพรวมของแนวคิดใน 2 องค์ประกอบหลัก คือ คน (Person) ที่สัมผัสประสบการณ์ การรับรู้ กิจกรรมทางสังคม ความพอใจ และความผูกพันที่มีกับสถานที่ และสถานที่ (Place) ทั้งในด้านกายภาพและสังคมที่ได้ปรากฏถึงลักษณะเฉพาะและความหมายขึ้นมา ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันมีผลต่อการดำรงอยู่ต่อกัน (Nilsakul & Tangsakul, 2017)

3.5 แนวคิดชุมชนริมน้ำ ตลาดน้ำ ตลาดชุมชนริมน้ำ

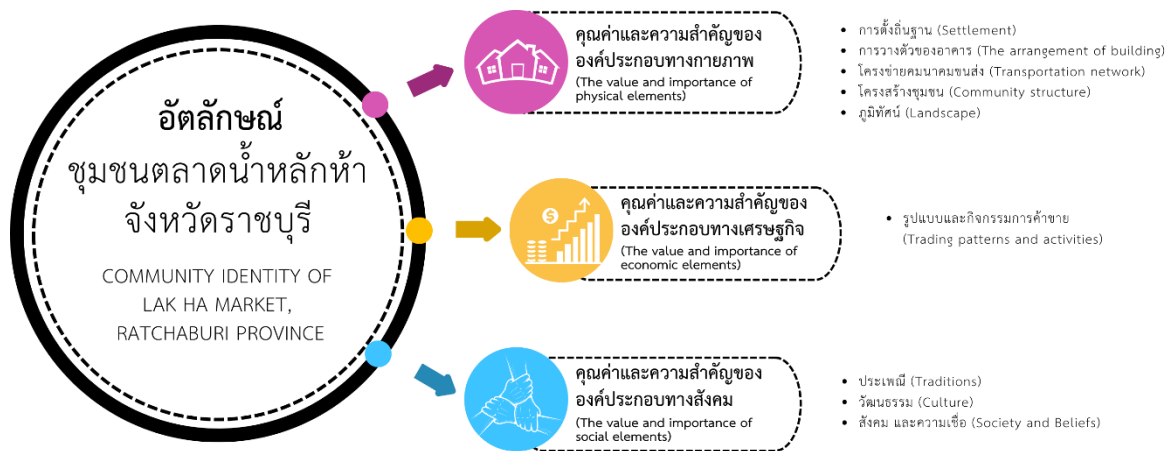
ชุมชนริมน้ำ มีลักษณะบ้านเรือนหลายครัวเรือนตั้งถิ่นฐานในลักษณะที่โดดเด่นของไทย โดยมีการสร้างบ้านเรือนลงบนน้ำ ด้วยการทำบ้านเรือนบนแพหรือเป็นลักษณะชุมชนสะเทินน้ำสะเทินบก ถือเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งหรืออยู่ในน้ำตื้น ในลักษณะบ้านเรือนไม่ยกพื้นสูง ดังนั้นสังคมไทยจึงมีวิถีชีวิตแบบทางน้ำ โดยตั้งถิ่นฐานตามแม่น้ำ ลำคลอง (Chumsai Na Ayutthaya, 1986) เรือนค้าขายและตลาดพื้นถิ่น เกิดขึ้นจากการรวมตัวของชุมชนสร้างที่อยู่อาศัยริมน้ำและเมื่อมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ การอพยพเข้ามาของพ่อค้าเรือเร่มาค้าขายตามหมู่บ้านและรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้าน และบางส่วนจะเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชน ทั้งนี้พัฒนาการของการเกิดตลาดชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมมนุษย์ในอดีตจะมีระบบเศรษฐกิจแบบเรียบง่าย จากการที่มนุษย์สามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณที่มากพอและมีจำนวนมากเกินความจำเป็น จึงทำให้เกิดการนำผลผลิตส่วนนั้นมาทำการแลกเปลี่ยน (Khiaoket, 2016) ต่อมาเมื่อการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ มีการขยายตัว เงินตราจึงมาเป็นตัวสำคัญที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้า จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีแหล่งศูนย์รวมในการจำหน่ายสินค้านั้นก็คือ ตลาด เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้นำมาทบทวนปัจจัยในการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎี ซึ่งได้ทำการประยุกต์องค์ความรู้ทั้งหมด นำมาสู่กรอบแนวคิดการวิจัย (รูปที่ 1) ดังนี้

1) คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางกายภาพ ซึ่งพิจารณาจากลักษณะเด่นทางการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างของชุมชน ภูมิทัศน์ โครงข่ายคมนาคมขนส่งลักษณะเด่นของการวางตัวของอาคาร นำไปสู่องค์ประกอบของชุมชนเพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่มีความเฉพาะตัวที่โดดเด่นของชุมชน

2) คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางเศรษฐกิจ พิจารณาจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงรูปแบบและประเภทการค้าขายในชุมชน

3) คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางสังคม เป็นการบ่งบอกลักษณะเด่นของระบบการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของชุมชน

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

Figure 1 Conceptual Framework

4. วิธีการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในแต่ละช่วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสำรวจและการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่ประกอบการสำรวจ (Survey mapping) โดยทำการสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ขอบเขตของชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร สถาปัตยกรรม เส้นทางคมนาคมขนส่ง เส้นทางน้ำ กลุ่มอาคาร เป็นต้น ที่สะท้อนบริบทของชุมชนทั้งด้านประวัติศาสตร์ กายภาพ สังคม และเศรษฐกิจที่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยตา และวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสร้างแบบสัมภาษณ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาร่วมกับเครื่องมือแบบสำรวจความคิดเห็นเพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนในเชิงรายละเอียด ความสำคัญด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน การสัมภาษณ์ถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มบุคคลทั่วไป ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน หรือเก็บข้อมูลจนกว่าจะได้ข้อมูลที่อิ่มตัว ตามเกณฑ์ของผู้วิจัยแบ่งเป็น (1) บุคคลที่พักอาศัย หรือผู้ประกอบการค้าในตลาด หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และ (2) บุคคลภายนอกที่เข้ามาเยือน หรือผู้อาศัยอยู่โดยรอบชุมชน หรือเข้ามาทำงาน หรือนักท่องเที่ยว 2) กลุ่มบุคคลสำคัญของชุมชน ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มบุคคลสำคัญของชุมชน จำนวน 10 คน หรือเก็บข้อมูลจนกว่าจะได้ข้อมูลที่อิ่มตัว โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้นำทางศาสนา หรือกลุ่มคนที่เคยประกอบอาชีพดั้งเดิมในชุมชน มีอายุ 60 ปีขึ้นไป หรือเป็นบุคคลที่ทราบเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) **ข้อมูลทุติยภูมิ** หลังจากทำการเก็บรวบรวม และแสดงข้อมูลในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา โดยใช้เหตุผลประกอบ และ 2) **ข้อมูลปฐมภูมิ** ผู้ศึกษาต้องตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ ใช้เทคนิคการทำแผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงและลักษณะเฉพาะในแต่ละด้าน เพื่อสะท้อนถึงความโดดเด่นของชุมชนตลอดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อธิบายลักษณะเฉพาะและความโดดเด่นที่เกิดขึ้นจากการอ้างอิงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ระหว่าง

วัฒนธรรม กิจกรรม และการใช้พื้นที่ รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับสำนึกในถิ่นที่ (Sense of Place) เพื่ออธิบายถึงรูปแบบและบทบาทของชุมชน เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ตามหลักการ ทฤษฎี และงานวิจัยที่ผ่านมา ทั้งนี้ประเด็นการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอัตลักษณ์ในชุมชนตลาดหลักห้า

Table 1 Summary of value and importance analysis of the identity in the Lak Ha community.

ประเด็นในการพิจารณา (Issues for consideration)	ตัวชี้วัด (Indicators)	รายละเอียดการพิจารณา (Details for consideration)
ด้านกายภาพ (Physical)	ลักษณะเฉพาะตัวทางกายภาพของชุมชนที่ยังคงอยู่ (The remaining physical characteristics of the community)	- ลักษณะทางกายภาพของชุมชนในการตั้งถิ่นฐาน เช่น กลุ่มอาคาร เส้นทาง ซอย ลำน้ำหลัก ลาน ทำน้ำ สะพาน เป็นต้น (The physical characteristics of the community in settlement, such as building groups, pathways, alleys, main waterways, courtyards, docks, bridges, etc)
	ลักษณะเฉพาะตัวทางภูมิทัศน์ (Unique landscape characteristics)	- ลักษณะทางภูมิทัศน์ที่แสดงออกถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เช่น ลาน กลุ่มต้นไม้ใหญ่ บ่อน้ำ ป่าชุมชน หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น ทุ่งนา เป็นต้น (Landscape features expressing the settlement of the community, such as courtyards, large trees, ponds, community forests, or cultural landscapes like rice fields)
	ลักษณะเฉพาะตัวทางมุมมอง (Unique perspective characteristics)	- ลักษณะสำคัญด้านมุมมอง กรอบภาพ เส้นขอบฟ้า ที่เน้นให้เห็นถึงภาพรวมของชุมชน (Important perspective characteristics, picture frames, horizons that highlight the overall view of the community)
ด้านสังคม (Social)	ลักษณะเฉพาะทางการรวมกลุ่มและความหลากหลายของกลุ่ม (Unique characteristics of group gathering and diversity of groups)	- กิจกรรมของการรวมกลุ่ม ทั้งการรวมกลุ่มทางศาสนา ความเชื่อ เช่น กลุ่มคนจีน กลุ่มนัถือศาสนาคริสต์ เป็นต้น หรือรวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มผู้ค้าขาย หรือสมาคมผู้ค้าขายในชุมชน เป็นต้น (Group activities such as religious or belief-based groups (e.g., Chinese, Christian), or economic factors like trade groups or trade associations in the community)
	ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม (Unique cultural characteristics)	- กิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ภาษา และสิ่งเกี่ยวเนื่องทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต และยังมีกิจกรรมนั้นอยู่ถึงปัจจุบัน (Traditional, cultural, wisdom, language activities, and

ประเด็น ในการพิจารณา (Issues for consideration)	ตัวชี้วัด (Indicators)	รายละเอียดการพิจารณา (Details for consideration)
		related cultural aspects that reflect the community's uniqueness, with continuous activities from the past to the present)
	ลักษณะเฉพาะตัวของวิถีชีวิต (Unique lifestyle characteristics)	- กิจกรรมที่สะท้อนความเป็นชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตที่ต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Activities that reflect the daily life of community members, continuous from the past to the present)
	ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอก (The relationship between the external environment)	- ระบบนิเวศทางธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนายังอยู่ในระดับที่เหมาะสมมีแหล่งผลิตแหล่งทำมาหากินร่วมกันกับสิ่งแวดล้อม ยังคงมีกิจกรรมค้าขาย พักอาศัยของผู้คน จุลรวมของการสัญจร เป็นต้น (The natural ecosystem, settlement, development, and changes from development is still at a suitable level, with sources of production and livelihood in harmony with the environment, still maintaining trade, residence, and transportation hubs)
	การรับรู้ทางอัตลักษณ์ของชุมชนกับพฤติกรรมและความคิดของคนในพื้นที่ (Sense of Place) (The perception of community identity with the behavior and thoughts of local people)	- กระบวนการรับรู้ลักษณะเฉพาะตัวและความโดดเด่นของชุมชนที่ผู้คนในชุมชนมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน เช่น วัฒนธรรมที่โดดเด่น วิถีชีวิต เป็นต้น (The process of recognizing the unique characteristics and distinctiveness of a community in which people in the community have consistent opinions, such as distinctive culture, way of life, etc.)
ด้านเศรษฐกิจ (Economic)	ลักษณะเฉพาะตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Unique characteristics of economic activities)	- กิจกรรมที่ทำให้เศรษฐกิจภายในชุมชนดำเนินไปอย่างประจำวัน เป็นกิจกรรมที่สะท้อนการคงอยู่ของความเป็นตลาดภายในชุมชน (Activities that keep the community's economy running daily, reflecting the continuity of the market's existence within the community)

5. ผลการศึกษา

การตระหนักถึงคุณค่าในการศึกษา “คุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และด้านสังคมของตลาดน้ำหลักห้า” ที่สามารถสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์และสร้างคุณค่าโดยรวมของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งมีการศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน โดยศึกษาจากการตั้งถิ่นฐาน การวางตัวของกลุ่มอาคารในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางสัญจรทางน้ำ (Kritaporn, 2018, pp. 13-29) ตลอดจนลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมนั้น ๆ ที่ส่งผลให้เกิดลักษณะภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตามมา ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น การศึกษาลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจ และลักษณะเฉพาะทางสังคมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การรักษารูปแบบกิจกรรมการค้า รวมถึงการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่เป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 พิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางกายภาพในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

การวิเคราะห์จากการพิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางกายภาพในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งจะมีการพิจารณาสภาพทางกายภาพทั่วไปที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจถึงองค์ประกอบที่เกิดขึ้นจากลักษณะเฉพาะนำไปสู่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงลักษณะภูมิทัศน์ที่มีความโดดเด่นที่มีผลต่อภาพรวมของชุมชน ที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นจึงมีศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลักษณะทางโครงสร้างชุมชน ลักษณะการจัดผังและพื้นที่ใช้สอยของอาคาร และลักษณะภูมิทัศน์ชุมชน

5.1.1 ลักษณะทางโครงสร้างชุมชน

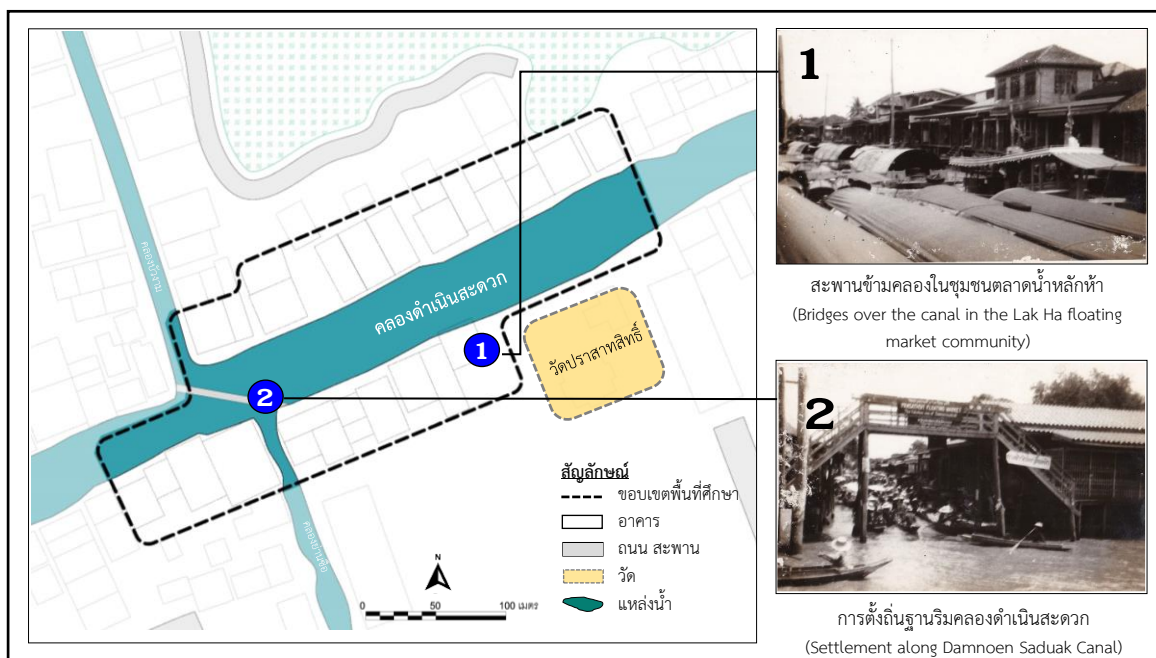
การศึกษาลักษณะทางโครงสร้างชุมชน ผู้วิจัยได้พิจารณาในประเด็นหลักที่เกี่ยวข้อง คือ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โครงข่ายคมนาคมของชุมชน และการวางตัวของกลุ่มอาคาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบ ๆ กล่าวคือ มีการตั้งถิ่นฐานริมคลองดำเนินสะดวกเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และยังเป็นเส้นทางสัญจรไปยังพื้นที่รอบ ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าจนกำเนิดกิจกรรมการค้าขายในอดีต ทั้งนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงไปถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยเริ่มจากกลุ่มคนชาวจีน ญวน และชาวไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่และทำกิจกรรมในบริเวณชุมชน เมื่อมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จึงเกิดการขยายตัวของชุมชน ประกอบกับพื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจกรรมการค้าขายทำให้การตั้งถิ่นฐานขยายขอบเขตออกไป ทั้งนี้การขยายขอบเขตมีความสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในปัจจุบันที่เป็นชุมชนเก่าริมน้ำและมีสะพานข้ามคลองที่สำคัญของพื้นที่ กล่าวคือการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในอดีตเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะตัวตามริมน้ำ (River Linear Settlements) ซึ่งจะพบการตั้งถิ่นฐานบริเวณตลอดแนวลำน้ำทั้งสองฝั่งคลองดำเนินสะดวก (รูปที่ 2)

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมคลองดำเนินสะดวกที่ติดกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ส่งผลให้ส่งเสริมให้เป็นชุมชนทางการค้า ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคมในอดีตและปัจจุบัน โดยอดีตคนในชุมชนปลูกเรือไม้ตามแนวริมน้ำเพื่อยู่ออาศัย เพื่อการค้าและเป็นท่าเทียบเรือเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าส่งผลให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ชุมชนมีการขยายตัวออกมาเหนือริมน้ำไม่เต็มตามแนวริมน้ำทำให้ปัจจุบันมีการตัดถนนเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเพื่อความสะดวกในการคมนาคมไปยังพื้นที่อื่น ทั้งนี้ยังคงกิจกรรมการค้าขาย การสัญจร และอยู่อาศัยเหมือนในอดีต ปัจจุบันเป็นการอยู่อาศัยของคนกลุ่มเดิมที่สืบทอดอยู่อาศัยและการค้าขายมายังปัจจุบันอีกทั้งความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่มักนิยมปลูกบ้านเรือนเป็นเรือนไม้ติดกันตามข้อจำกัด

ของพื้นที่ ซึ่งจากการลงสำรวจภาคสนามพบว่าปัจจุบันชุมชนตลาดน้ำหลักห้ายังคงมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบเดิมแต่ขยายไปตามแนวลำน้ำสายย่อยต่าง ๆ

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความหลากหลายที่ล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีความเฉพาะตัวของชุมชนขึ้นมา ทั้งองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคม ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสภาพแวดล้อม ทั้งเชื่อมโยงบทบาททางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ รวมถึงความเชื่อ และความต้องการของคนในพื้นที่ ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนว่าชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและความเป็นอยู่สอดคล้องไปกับการค้า และการคมนาคมเป็นหลัก ดังนั้นจึงเกิดเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่สามารถรับรู้ได้ผ่านการตั้งถิ่นฐานตามแนวริมน้ำ (River Linear Settlements) อย่างชัดเจน ทั้งยังดำเนินกิจกรรมการค้าและอยู่อาศัยที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนกลายมาเป็นชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในปัจจุบัน

รูปที่ 2 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในอดีต

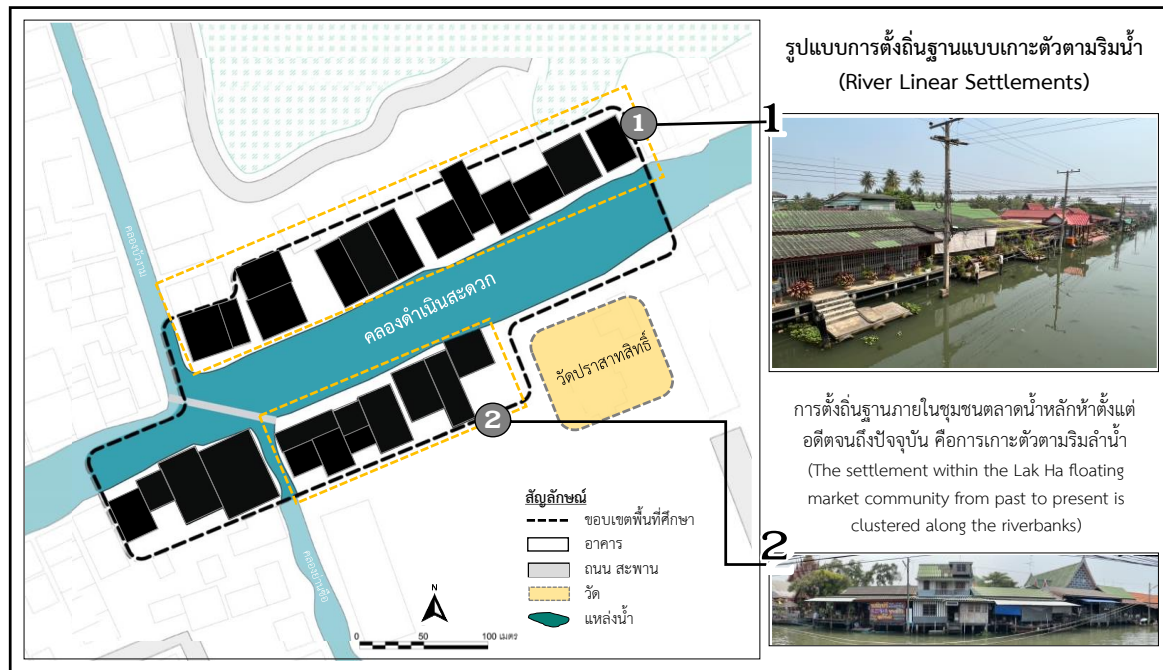
Figure 2 The past settlement of the Lak Ha floating market community.

Source: Adapted from Lak Ha floating market (2019)

5.1.1.2 โครงข่ายคมนาคม เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่คนในพื้นที่ใช้สัญจรไปมา สามารถสะท้อนถึงวิถีชีวิต และการเติบโตของเมืองตามเส้นทาง จนเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ขณะสัญจร โดยมีความสอดคล้องกับการตั้งถิ่นฐานนำไปสู่ความเชื่อมโยงสู่กิจกรรมของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนตลาดน้ำหลักห้าสามารถเข้าถึงพื้นที่เพียงเส้นทางหลักเดียว ได้แก่ ถนนเรื่องศักดิ์อุทิศบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ที่เชื่อมต่อเข้าสู่ “วัดปราสาทสิทธิ์” ซึ่งถือเป็นเส้นทางหลักของชุมชนจากจุดเริ่มต้นในการตั้งถิ่นฐาน คลองดำเนินสะดวกถือเป็นเส้นทางสัญจรหลักที่มีความสำคัญส่งผลให้เกิดกิจกรรมการค้าขายและอยู่อาศัยดั้งเดิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนและการขยายตัวของชุมชนขึ้นถนนจึงกลายเป็นเส้นทางสัญจรหลักของชุมชนในปัจจุบัน อีกหนึ่งเส้นทางสัญจรหลักสำหรับคนในพื้นที่คือ การสัญจรทางน้ำในลำคลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางสัญจรหลักที่คนในชุมชนตลาดน้ำหลักห้าใช้สัญจรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคลองดำเนินสะดวกมีลักษณะที่มี

ความเด่นชัดเป็นแนวแกนของชุมชนตามการตั้งถิ่นฐานในอดีต ทั้งนี้จากการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า พบว่า มีการใช้สอยพื้นที่ลำคลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางในการสัญจรและยังเป็นจุดรวมของกิจกรรมทั้งการค้าและการบริการกระจายตัวตามแนวลำคลองมาตั้งแต่อดีต อาทิ ร้านขายของชำ โรงพิมพ์ ร้านอาหาร ตลอดจนการพายเรือเพื่อค้าขายในลำคลองดำเนินสะดวก ทั้งนี้ไม่แม้แต่เป็นพื้นที่กิจกรรมการค้า และแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้นแต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับพบปะกันของคนในชุมชนอีกด้วย ซึ่งลักษณะทางกายภาพดังกล่าวส่งผลถึงการรับรู้ และความต่อเนื่องของเรือนไม้พื้นถิ่นที่มีความโดดเด่นตลอดทั้งริมสองฝั่งคลองดำเนินสะดวก ด้วยมี “สะพานประสาธราษฎร์บำรุง” เป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญของชุมชนทั้งสองฝากฝั่งคลองดำเนินสะดวกที่กลายเป็นจุดอ้างอิง หรือจุดหมายตา (Landmark) ที่สามารถบ่งบอกทิศทางได้

5.1.1.3 การวางตัวของกลุ่มอาคาร ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีการวางตัวของกลุ่มอาคารขนานกับลำน้ำทั้งสองฝั่งคลองดำเนินสะดวกมากที่สุด สอดคล้องกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามแนวริมน้ำ (River Linear Settlements) แม้ว่าคนในชุมชนจะลดบทบาทการสัญจรทางน้ำลงแต่ปัจจุบันยังคงมีการสัญจรทางเรืออยู่ ดังนั้นจึงส่งผลต่อการปลูกอาคารเรือนไม้เป็นแนวยาวริมคลองดำเนินสะดวกเป็นการวางตัวอาคารชิดกันในลักษณะความสัมพันธ์ของเครือญาติ โดยสร้างบริเวณขนานบ้านที่ยื่นออกสู่คลองดำเนินสะดวก ซึ่งมักใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อเป็นท่าเรือ หรือท่าเทียบเรือสำหรับขนส่งสินค้า กิจกรรมการค้าขาย และเปิดหน้าบ้านเพื่อค้าขายสินค้าทางบกควบคู่กันด้วย ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกทำให้บทบาทของเส้นทางคมนาคมทางน้ำถูกลดทอนความสำคัญลง ส่งผลให้การค้าขายภายในชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีการพายเรือ และเป็นที่เทียบเรือเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าลดน้อยลงหรือบางกิจกรรมเลือนหายไปและได้เปลี่ยนจากย่านการค้าที่มีความรุ่งเรืองกลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างเงียบสงบแทน ทั้งนี้กลุ่มอาคารที่วางตัวอยู่ตามแนวริมคลองดำเนินสะดวกในอดีตยังคงประกอบกิจกรรมพาณิชย์กรรมดั้งเดิม (รูปที่ 3) จึงทำให้ปัจจุบันยังสามารถเห็นอาคารที่สะท้อนความเป็นมาของชุมชนได้ และใช้งานอยู่ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าจะเสื่อมโทรมตามกาลเวลาและเปลี่ยนแปลงสภาพไปมากก็ตาม สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าการวางตัวของกลุ่มอาคารในชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการใช้พื้นที่ของชุมชนตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังคงทิ้งร่องรอยภายในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของชุมชน ถึงแม้ว่าเส้นทางสัญจรหลักถูกเปลี่ยนจากการสัญจรทางน้ำเป็นการสัญจรทางบก แต่ยังคงรูปแบบการวางตัวของอาคารที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งผลจากการเข้ามาใช้พื้นที่ทำกิจกรรมอยู่อาศัยและการค้าขายของคนในชุมชนตลาดน้ำหลักห้าทำให้เกิดเป็นความผูกพันในถิ่นที่และเกิดการจดจำของลักษณะที่โดดเด่นและเฉพาะตัวของชุมชน

รูปที่ 3 การวางตัวของกลุ่มอาคารในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

Figure 3 The arrangement of building groups in the Lak Ha floating market community.

5.1.2 ลักษณะการจัดผังและพื้นที่ใช้สอยของอาคาร

การศึกษาลักษณะการจัดผังและพื้นที่ใช้สอยของอาคาร ผู้วิจัยได้พิจารณาในประเด็นหลักที่เกี่ยวข้อง คือ ลักษณะการจัดผังชุมชน และลักษณะพื้นที่ใช้สอยของอาคาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.2.1 ลักษณะการจัดผังชุมชน จากการพิจารณาภาพรวมของชุมชนที่เกิดจากลักษณะที่โดดเด่นและเฉพาะตัวของบริเวณนั้น พบว่า ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีลักษณะเกาะกลุ่มเป็นแนวยาวตามแนวลำน้ำที่เป็นตัวกำหนดลักษณะการวางตัวของบ้านเรือนที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งภายในชุมชนตลาดน้ำหลักห้าสามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบกิจกรรมตามผังชุมชนที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ 1) ประเภทอยู่อาศัย ซึ่งปรากฏพื้นที่อย่างชัดเจนมีการวางตัวของบ้านเรือนเรียงต่อเป็นแนวยาวตามลำน้ำฝั่งเหนือของคลองดำเนินสะดวก โดยเริ่มต้นจากจุดตัดคลองบัวงามในบริเวณชุมชนตลาดน้ำหลักห้าตั้งแต่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นแนวยาว ซึ่งถือเป็นลักษณะผังชุมชนที่ชัดเจนและสามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนจากภายนอก และ 2) พื้นที่พาณิชยกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผสมผสานระหว่างที่อยู่อาศัยกับพาณิชยกรรม แต่เนื่องจากความชัดเจนในการสังเกตเชิงพาณิชยกรรมค่อนข้างชัดเจนมากกว่า โดยมีการวางตัวของบ้านเรือนเป็นกลุ่มตามแนวยาวตามแนวลำน้ำฝั่งใต้ของคลองดำเนินสะดวก และสอดคล้องไปตามพื้นที่อยู่อาศัย ทั้งนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนสามารถรับรู้ได้จากความโดดเด่นของย่านการค้าดั้งเดิมที่มีสถาปัตยกรรมและกลุ่มกิจกรรมที่เชื่อมโยงกันในพื้นที่

ลักษณะของการจัดผังชุมชนนั้นสะท้อนให้เห็นในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ โดยมีผลมาจากลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป (Phongprayun, 1993) หากพิจารณาภาพรวมของชุมชนที่มีความโดดเด่นและลักษณะเฉพาะร่วมกัน สามารถสรุปได้ว่าชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีเส้นทางคมนาคมเป็นตัวกำหนดลักษณะการจัดวางผังของบ้านเรือนที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่อดีตที่มีปัจจัยมาจากลักษณะภูมิประเทศ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการขยายตัวของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าอย่างมาก โดยสามารถ

แบ่งพื้นที่กิจกรรมได้ 2 ประเภท ตามรูปแบบกิจกรรมของคนในชุมชน ได้แก่ ประเภทที่อยู่อาศัย และประเภทพาณิชย์กรรม เกาะตัวเรียงตามแนวเส้นลำน้ำส่งผลให้ลักษณะของแผนผังชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ ลักษณะเกาะตัวตามยาว

5.1.2.2 ลักษณะพื้นที่ใช้สอยของอาคาร การพิจารณาในด้านการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในอาคารเก่าปัจจุบันไม่จำเป็นต้องรื้ออาคารเพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารให้ทันสมัย ในทางกลับกันควรอนุรักษ์อาคารรูปแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่า ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความโดดเด่นที่เกี่ยวกับกิจกรรมการค้าขายทางน้ำ แม้ว่าจะมีการพัฒนาระบบคมนาคมและขนส่งทางบกขึ้นกิจกรรมการค้าขายดังกล่าวก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปแม้แต่น้อยจะแตกต่างเพียงแต่การเข้ามาซื้อขายทางบกได้สะดวกมากขึ้นเท่านั้น โดยมีการใช้สอยอาคารเรือนไม้ที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ที่อยู่อาศัย และค้าขาย สังเกตได้จากการออกแบบเพื่อเอื้อต่อการค้าขาย ซึ่งในปัจจุบันอาคารในชุมชนยังคงอนุรักษ์เพื่อให้รับรู้ได้ถึงคุณค่าของความเก่าแก่เพื่อสร้างมูลค่าทางการค้าขาย เช่น ร้านยาจีนเซตัง แต่เดิมเป็นร้านขายยาจีนโบราณ ด้วยเจ้าของได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของอาคารเรือนไม้แห่งนี้ และเพื่อรักษากลิ่นอายความทรงจำในอดีตที่มีอายุกว่าร้อยปี จึงมีการค้าขายรูปแบบเดิมผสมผสานความต้องการในปัจจุบันมากขึ้น รวมถึงจัดให้มีนิทรรศการภาพถ่ายเล็กๆ ที่บอกเล่าความเป็นมาของเรือนไม้แห่งนี้ เรื่องรวมที่เล่าเกี่ยวกับการค้าขายในยุคโบราณร่วมกันความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ เช่นเดียวกับ “เรือนอินทพร” บ้านไม้สักอายุกว่าร้อยปีแต่เดิมเคยเป็นที่อยู่อาศัยจนต่อมาตกทอดถึงรุ่นหลาน ปัจจุบันมีการปรับปรุงซ่อมแซมเพื่อคงไว้ซึ่งสภาพเดิม โดยชั้นล่างเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ของสะสมสมัยโบราณให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและนิทรรศการเล็ก ๆ เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทั้งนี้การปรับปรุงซ่อมแซมใช้วัสดุให้สอดคล้องกับสภาพเดิมมากที่สุด มีการตกแต่งทั้งภายในและภายนอกเพื่อให้สอดคล้องกับของเก่าที่อยู่ในบ้าน และยังเป็นหนึ่งจุดสังเกต (Landmark) เมื่อคนนอกชุมชนเข้ามายังชุมชนตลาดน้ำหลักห้าอีกด้วย (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 ลักษณะพื้นที่ใช้สอยของอาคารของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

Figure 4 Building space usage characteristics of the community.

5.1.3 ลักษณะภูมิทัศน์ชุมชน

การพิจารณาองค์ประกอบและลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์ในชุมชนจึงแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.3.1 ภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จากองค์ประกอบตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ที่เกิดเป็นผังชุมชน ร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น สภาพภูมิประเทศ และสภาพทางธรรมชาติ โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีความเฉพาะตัวของสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์ของชุมชน สำหรับชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีจุดเริ่มต้นจากการค้าขายทางน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยจึงกลายเป็นแหล่งดึงดูดให้ชาวจีน ญวน และชาวไทยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตามริมคลองดำเนินสะดวกส่งผลให้เกิดกิจกรรมการค้าเพื่อแสวงหาผลกำไรในการประกอบอาชีพดำรงชีวิต ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งเกิดเป็นวิถีชีวิตที่มีความโดดเด่นและเฉพาะตัวของชุมชน จนเมื่อเกิดการพัฒนาระบบคมนาคมทางบกจึงทำให้การค้าขายทางน้ำถูกลดบทบาทลงการค้าขายทางน้ำขบเซาลงเปลี่ยนพื้นที่การค้าเป็นถนนมากขึ้น จนเกิดเป็นพื้นที่ค้าขายเก่าและกลายเป็นชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในปัจจุบัน ดังนั้นจึงพบว่าคลองดำเนินสะดวกเป็นองค์ประกอบทางธรรมชาติที่มีบทบาทต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดน้ำหลักห้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการใกล้ชิดธรรมชาติที่ล้วนเหมาะสมกับการดำรงชีวิต และยังมีเส้นทางอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงพื้นที่พาณิชยกรรมในชุมชน อย่างไรก็ตามคลองดำเนินสะดวกไม่เพียงเป็นสิ่งที่รับรู้ถึงประวัติความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าในอดีตเท่านั้น แต่ยังสร้างทัศนียภาพที่สวยงามให้กับชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทำให้เป็นทิวทัศน์ทางธรรมชาติที่งดงามจนเป็นที่จดจำของทุกคนในชุมชนและภายนอกชุมชน

5.1.3.2 ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น จากองค์ประกอบสภาพแวดล้อมของเมืองที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ รวมถึงสิ่งปลูกสร้างของชุมชนอยู่โดยรอบของพื้นที่ชุมชน สำหรับชุมชนตลาดน้ำหลักห้าสามารถแบ่งภูมิทัศน์จากมนุษย์สร้างขึ้น 2 ลักษณะ ได้แก่ ความต่อเนื่องของกลุ่มบ้านเรือนตลอดลำคลองดำเนินสะดวก และสะพานประสาธตราษฎร์บำรุง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ความต่อเนื่องของกลุ่มบ้านเรือนตลอดลำคลองดำเนินสะดวก เมื่อมองจากสะพานประสาธตราษฎร์บำรุงซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีตของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าแสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของลักษณะทางภูมิทัศน์ โดยมีองค์ประกอบทางกายภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและลักษณะทางสังคมของคนในชุมชน เกิดเป็นกลุ่มบ้านเรือนที่มีลักษณะเรียงตามแนวยาวขนานกับลำคลองดำเนินสะดวก มีความสูงประมาณ 1 - 2 ชั้น บ้านเรือนแถวแต่ละหลังจะมีระยะห่างเพียงเล็กน้อย ถึงแม้ว่ารูปแบบกิจกรรมการค้าของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าจะเปลี่ยนแปลงจนเกือบเลือนหายไปแต่พื้นที่ชุมชนยังคงรูปแบบทางกายภาพดั้งเดิมไว้ โดยสังเกตได้จากบ้านเรือนเก่าแก่ที่มีการปรับปรุงและรักษาจนมาถึงปัจจุบันแม้ว่าจะมีบ้านเรือนที่ถูกสร้างขึ้นภายหลังล้วนมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ และด้วยที่ตั้งของบ้านเรือนที่มีลักษณะแนบชิดกันตามความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือการประกอบอาชีพ โดยไม่มีการกั้นพื้นที่ระหว่างบ้านเรือน โดยส่วนมากมักใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยมากกว่าการทำการค้า บรรยากาศภายในชุมชนจึงค่อนข้างสงบ องค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลต่อการรับรู้ความเป็นชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในภาพรวมและสามารถสะท้อนถึงประวัติความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าของชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังช่วยให้คนภายนอกชุมชนและคนในชุมชนรับรู้ถึงความโดดเด่นและลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ส่งผลให้ตระหนักถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่เกิดจากทัศนียภาพที่มองเห็นและการรับรู้ถึงมุมมองของบ้านเรือนแถว

(2) สะพานประสาธตราษฎร์บำรุง นอกจากเป็นเส้นทางที่มีประวัติความเป็นมาซึ่งมีบทบาทเชื่อมระหว่างชุมชนสองฝั่งคลองดำเนินสะดวก อีกทั้งยังเป็นจุดหมายตา (Landmark) และเป็นจุดที่แสดงถึงขอบเขตของพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าล้วนเป็นการสร้างการรับรู้ของทั้งคนภายในที่เข้ามาในพื้นที่และภายนอกชุมชน ซึ่งมุมมองจากสะพานประสาธตราษฎร์บำรุงสู่

บ้านเรือนเป็นมุมมองเฉพาะที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทั้งนี้ด้วยมุมมองของชุมชนที่ไม่มีรั้วกันระหว่างบ้านเรือนกับลำคลองยิ่งทำให้มีความโดดเด่นและเฉพาะตัวที่ยังคงสามารถรักษาการค้าขายทางน้ำให้คงอยู่ถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอยู่อาศัยกับการค้าขายซึ่งชวนให้นึกถึงบรรยากาศวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ริมน้ำในอดีต นอกจากนี้ยังสามารถเห็นการวางตัวของกลุ่มบ้านเรือนที่มีลักษณะการเรียงตัวตามแนวยาวและหันหน้าเข้าสู่คลองดำเนินสะดวก จนสามารถนำจุดสายตาไปสู่วัดปราสาทสิทธิ์ที่เป็นศาสนสถานแห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชน

ทั้งนี้ 2 องค์ประกอบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นและเฉพาะตัวที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนที่เกิดจากลักษณะที่โดดเด่นทางภูมิทัศน์ที่ช่วยสร้างบรรยากาศให้รับรู้ถึงลักษณะเฉพาะตัวให้แก่ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทั้งภูมิทัศน์ที่เกิดตามลักษณะสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติกับภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียวกัน สามารถรับรู้ได้จากการสร้างและออกแบบองค์ประกอบบางอย่างให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมรอบชุมชนและองค์ประกอบดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมความเป็นชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามากขึ้นในแง่ของการสัมผัสทางการมองเห็นที่ส่งผลต่อการรับรู้ของบุคคลที่เข้ามาในพื้นที่ถึงทัศนียภาพที่มีความเฉพาะตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้มองเห็น (รูปที่ 5)

รูปที่ 5 ลักษณะภูมิทัศน์ชุมชนของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

Figure 5 The landscape characteristics of the Lak Ha floating market community.

5.2 พิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางเศรษฐกิจในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

การวิเคราะห์จากการพิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางเศรษฐกิจในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า โดยมีการพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจที่ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมลักษณะทางกายภาพที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมสามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ทั้งนี้ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้จากวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ (Rapoport, 1977) ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมการค้า และประเภทสินค้าและบริการ เพื่อพิจารณาความโดดเด่นและเฉพาะตัวของเศรษฐกิจในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ลักษณะรูปแบบกิจกรรมการค้าขาย

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าเป็นพื้นที่ค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีความรุ่งเรืองมากในอดีตตามลักษณะภูมิประเทศที่อยู่ริมคลองดำเนินสะดวกรูปแบบการค้าขายในอดีตจึงเป็นการค้าขายทางเรือ ต่อมาเมื่อการพัฒนาเส้นทางสัญจรทางบกทำให้จากพื้นที่การค้าทางน้ำที่มีความคึกคักเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยที่เงียบสงบ แต่ยังคงมีการสืบทอดกิจกรรมการค้าและบริการของอาคารเก่าแก่ของบรรพบุรุษให้กลายเป็นร้านค้าดั้งเดิมของชุมชน เช่น ร้านขายยาจีน ร้านเครื่องปั้น โรงพิมพ์ และการรักษารูปแบบกิจกรรมการค้าขายสินค้าทางเรือของคนในพื้นที่และใกล้เคียง จึงถือเป็นลักษณะเด่นทางเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า จากการศึกษาพบว่าแม้ร้านค้าดั้งเดิมบางส่วนชุมชนได้ปิดกิจการไปแล้วแต่ยังคงมีการรักษาสภาพอาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อส่งเสริมทัศนียภาพภายในชุมชน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดเศรษฐกิจรูปแบบใหม่เข้าไปอยู่ในลักษณะทางกายภาพเดิม เพื่อให้เกิดการใช้งานของอาคารดั้งเดิมให้สอดคล้องกับลักษณะเศรษฐกิจในปัจจุบัน เช่น โฮมสเตย์ ร้านตัดผม ร้านเช่าชุด ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายอุปกรณ์ทั่วไป และภายหลังมีการฟื้นฟูชุมชนด้วยโครงการ “ตลาดน้ำหลักห้า ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชนที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนมากขึ้น

5.2.2 ลักษณะประเภทสินค้าและบริการ

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีกิจกรรมการค้าขายที่โดดเด่นด้วยการมีลักษณะประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลายในอดีตทั้งสินค้าจากการค้าขายทางเรือทั้งจากคนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ประเภทสินค้าที่มีความโดดเด่นคือ สินค้าทางการเกษตรที่มีอยู่ในเฉพาะถิ่นและยังเป็นที่รับรู้ของทั้งคนในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ถึงความเฉพาะ ซึ่งสามารถหาได้ในชุมชนตลาดน้ำหลักห้าเท่านั้น เช่น ยาจีนโบราณ ส้มโอ มะพร้าว มะม่วงเฉพาะถิ่น กล่าวคือสินค้านี้กล่าวล้นเป็นทรัพยากรในพื้นที่ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและสร้างรายได้ให้กับคนทั้งในและนอกพื้นที่อย่างมากในอดีต แต่เนื่องจากความชอบของการค้าในชุมชนทำให้สินค้านี้กล่าวล้นค้าขายน้อยลง ถูกเปลี่ยนเป็นสินค้าเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นทั้งจากการขายทางเรือและบนบก ส่วนการบริการในชุมชนเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ยังคงหลงเหลือสามารถใช้บริการได้ในปัจจุบันจากการสืบทอดกิจการต่อกับบรรพบุรุษ เช่น ร้านตัดผม ร้านเช่าชุด ที่ล้วนยังคงสภาพสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของอาคารและการบริการที่ถูกปรับปรุงและพัฒนาไปตามยุคสมัย ทั้งนี้ด้วยการรักษาสินค้าและบริการให้คงอยู่ดังกล่าวทำให้เมื่อคนภายนอกพื้นที่ได้เข้าไปสัมผัสทำให้ยังคงได้กลิ่นอายความดั้งเดิมของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในอดีตและรับรู้ได้ถึงความโดดเด่นและเฉพาะตัว

ทั้งนี้คนในชุมชนสามารถมีรายได้จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี และยังเป็นแนวทางให้ชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือต่อยอดแนวคิดอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีการจัดให้ค้าขายสินค้าโดยการพายเรือในคลองดำเนินสะดวก ภายในที่พักอาศัยเปิดร้านค้าชั้นล่าง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เดินซื้อสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน สินค้าพื้นเมือง และอาหารทั้งบนบกและในเรือ และมีพื้นที่ส่วนกลางบริเวณวัดปราสาทสิทธิ์ใช้สำหรับนักท่องเที่ยวเดินเยี่ยมชมนิทรรศการที่ถูกจัดขึ้นเพื่อสะท้อนให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงความรุ่งเรืองของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในอดีต ทั้งนี้ชุมชนเปิดทุกวัน แต่บริเวณพื้นที่ส่วนกลางจะมีการค้าขายเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์เท่านั้น องค์ประกอบดังกล่าวช่วยส่งเสริมชุมชนให้มีกลิ่นอายบรรยากาศชุมชนริมน้ำดั้งเดิมที่มีความเก่าแก่และรักษาตลาดโบราณแห่งหนึ่งของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบอาคารค้าขาย กิจกรรมการค้า รูปแบบสินค้าและบริการ และวิถีชีวิต ส่งผลให้ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีลักษณะเฉพาะตัวที่เกิดจากภาพลักษณ์ของพื้นที่จากการประกอบกิจกรรมและรูปแบบกิจกรรมของชุมชน

5.3 พิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางสังคมในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

การวิเคราะห์จากการพิจารณาคูณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบทางสังคมในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งพิจารณาลักษณะทางสังคม การสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมลักษณะทาง

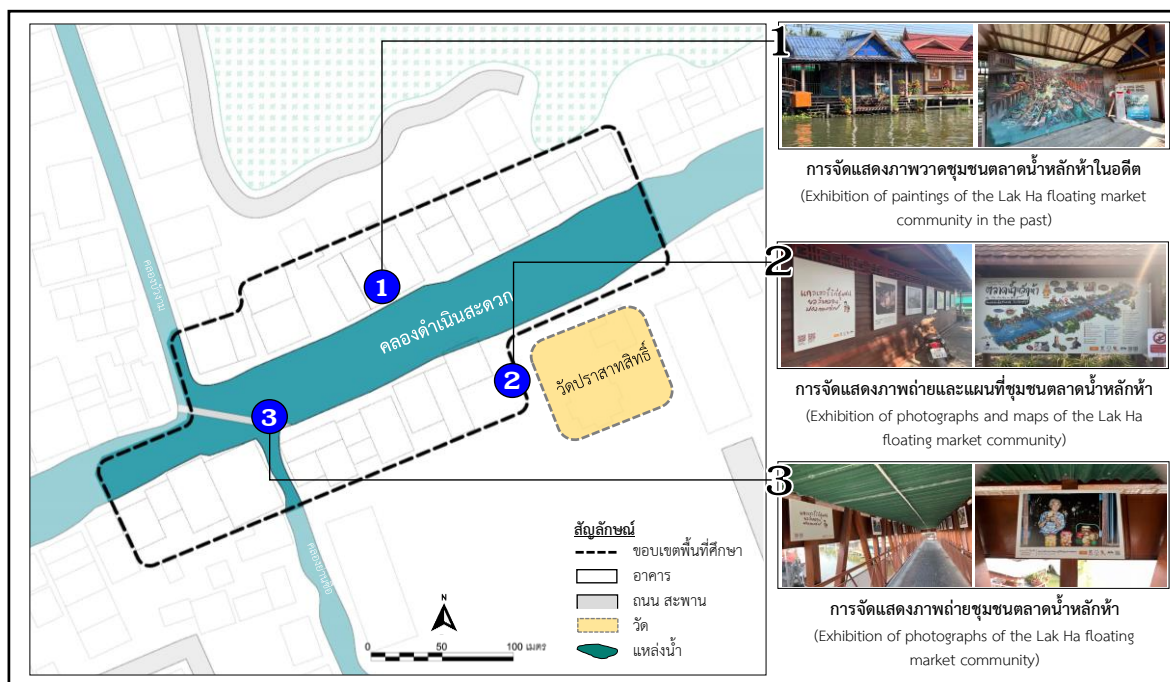
กายภาพที่เป็นลักษณะหลักที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าอันเป็นประจักษ์ของการคงอยู่ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม กิจกรรม ที่ตั้ง และการใช้พื้นที่ (Rapoport, 1977) โดยแบ่งการศึกษาทั้งหมด 2 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะเฉพาะของสังคม และลักษณะการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 ลักษณะเฉพาะของสังคม

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าเป็นที่รู้จักมากขึ้นในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางสังคมในเรื่องการจัดการที่หาได้ยากในสังคมปัจจุบัน สังเกตได้จากโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการบริหารและร่วมสืบทอดการค้าขายดั้งเดิมไว้และการอนุรักษ์การค้าขายแบบเรือพาย โดยเป็นรูปแบบการจัดตั้งผู้ดูแลซึ่งเป็นหัวหน้าสภาชุมชนตลาดน้ำหลักห้า เพื่อจัดการและดูแลกันเองภายในชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของกิจกรรมทางสังคมขึ้น เกิดการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันต่อคนในชุมชน นำมาซึ่งเกิดความสามัคคีในชุมชนที่ช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความผูกพันระหว่างวิถีชีวิตและกายภาพของชุมชนในปัจจุบัน รวมทั้งความสัมพันธ์อันดีงามที่สะท้อนถึงคนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5.3.2 ลักษณะการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้กลายเป็นแหล่งเผยแพร่และอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการจัดนิทรรศการภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมของชุมชน (รูปที่ 6) เพื่อส่งเสริมการสร้างภาพจำของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่สามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนจากการรวบรวมภาพถ่ายที่แสดงถึงเหตุการณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ด้วยผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากไทยจีน จึงมีวัฒนธรรมและประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียน ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมด้านการค้าขายที่เป็นเอกลักษณ์การท่องเที่ยว ทำให้คนพื้นถิ่นภูมิใจและเกิดความสำนึกในถิ่นที่ของวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่

รูปที่ 6 การจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

Figure 6 Exhibition to promote the culture of the Lak Ha floating market community.

ในส่วนของการสืบทอดกิจกรรมทางวัฒนธรรมมีการสืบทอดประเพณีที่โดดเด่นและเฉพาะตัว คือ งานประจำปีปิดทองหลวงพ่อไตรรัตน์โรจน์ฤทธิ์ วัดปราสาทสิทธิ์ ทุกเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นประเพณีที่สืบสานระหว่างชาวไทยกับชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตลาดน้ำหลักห้าปฏิบัติสืบทอดรวมกันมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีที่มีผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลด้านศาสนา

กิจกรรมทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม กิจกรรม ที่ตั้ง และการใช้พื้นที่ (Rapoport, 1977) ที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า คือ การรักษากิจกรรมการค้าขายในเรือนแถวริมน้ำที่ผูกพันกับสภาพแวดล้อม เช่น ร้านชะเงว่ ร้านเจริญชัย ร้านกวยเตี๋ยวแฉะเปียบ ร้านขายยาจีนแช่ตั้ง ฯลฯ ซึ่งรักษารูปแบบสินค้าดั้งเดิมของชุมชนไว้ผสมผสานสินค้าสมัยใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ตามยุคสมัย เช่น ยาจีน เครื่องปั้น อุปกรณ์การเกษตร และกวยเตี๋ยวเรือโบราณ เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นตัวชี้วัดความโดดเด่นเฉพาะตัวของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งกิจกรรมภายใต้ความชอบทางเศรษฐกิจ

5.4 สรุปองค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

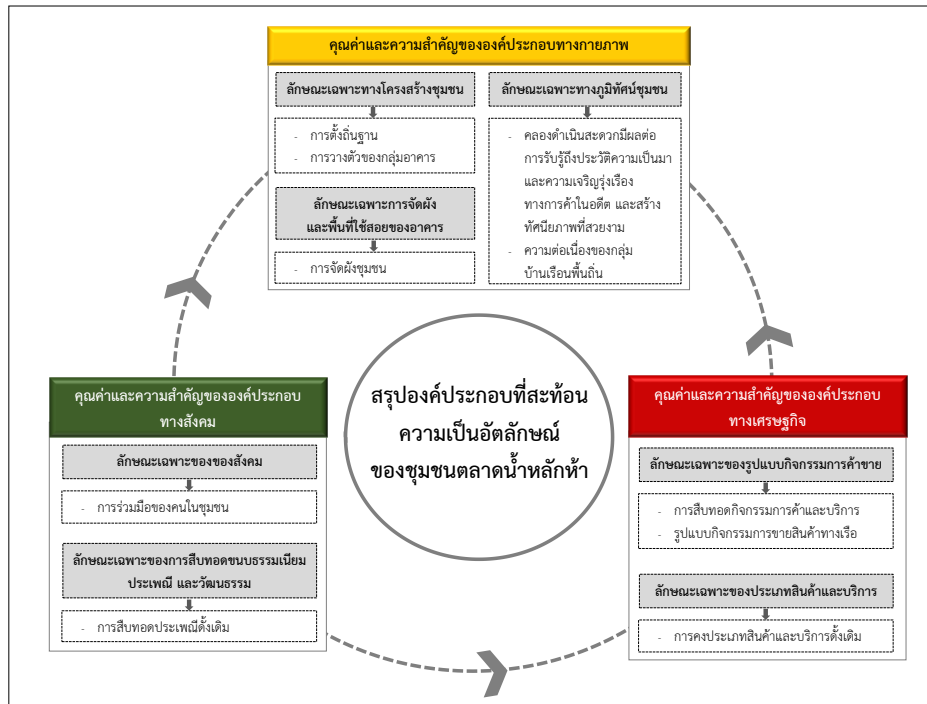
การพิจารณาคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า พบว่า การศึกษา “องค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์” ที่มีความสำคัญและมีความโดดเด่นที่สามารถเห็นได้ชัดจากการสังเกตและสามารถรับรู้ได้ โดยเฉพาะ “ลักษณะเฉพาะทางโครงสร้างชุมชนที่ยังคงอยู่” ได้แก่ การเลือกตั้งถิ่นฐาน อาคาร และการเรียงตัวของอาคารที่ถูกออกแบบที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมหลักของชุมชน อีกทั้งสะท้อนถึงคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม และด้านชุมชนที่รับรู้ผ่านการใช้อยู่อาศัยอาคารที่ล้วนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดการรับรู้และคุณค่าแก่ชุมชน ในขณะเดียวกัน “องค์ประกอบทางด้านสังคม” ที่สะท้อนถึงคุณค่าความเป็นย่านแห่งความหลากหลายของเชื้อชาติที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องของกิจกรรม คน และการคงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่งผลให้ลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ล้วนมีความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ประกอบของชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ พิจารณาจากลักษณะที่มีความโดดเด่นและเฉพาะหรือส่งผลต่อลักษณะอื่น ๆ ของชุมชน และเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีองค์ประกอบและลักษณะเฉพาะทางด้านกายภาพที่เด่นชัดมากที่สุด เป็นสิ่งแรกที่สามารถสร้างการรับรู้ต่อผู้ได้พบเห็นและมีผลต่อการสร้างภาพจำของชุมชน ซึ่งสังเกตได้จากการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะตัวตามริมน้ำ (River Linear Settlements) เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กับคลองดำเนินสะดวก โดยมีการวางตัวของเรือนแถวไม้ที่มีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ส่งผลให้ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีลักษณะแผนผังชุมชนในลักษณะเกาะตัวตามแนวยาวที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นตัวกำหนดลักษณะการวางตัวของเรือนแถวไม้ที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งในชุมชนมีการผสมผสานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตามวัฒนธรรมที่หลากหลายผ่านการออกแบบและการใช้อยู่อาศัยอาคารที่ทับซ้อนกัน ในหลายยุคหลายสมัย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนในอดีต และสะท้อนความเป็นย่านการค้าเก่าแก่แห่งหนึ่งของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในปัจจุบันที่มีความโดดเด่นในด้านกิจกรรมการค้าขาย สังเกตได้จากรูปแบบการค้าในเรือนแถวไม้และการพายเรือขายสินค้าที่สอดคล้องกับความเป็นมาในอดีตของชุมชน ซึ่งได้รับการพัฒนาจากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ทั้งนี้การสืบทอดกิจการการค้าและใช้อาคารเก่าแก่ของบรรพบุรุษ โดยมีการซ่อมแซมอาคารเพื่อให้คงไว้ซึ่งสภาพเดิม รักษาความงามกลิ่นอาย และการสร้างภาพเสมือนร้านค้าเช่นในอดีตมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าลักษณะกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงและมีความโดดเด่นไม่ชัดเจนเท่าลักษณะทางด้านกายภาพ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนลักษณะ

ทางด้านกายภาพของชุมชนให้มีความชัดเจน โดดเด่น และมีความเฉพาะตัวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของคุณค่าชุมชนดั้งเดิม การใช้สอยประโยชน์อาคาร และการวางตัวของกลุ่มอาคารอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีเอกลักษณ์ที่ส่งเสริมให้เกิดภูมิทัศน์ชุมชนที่สวยงามและมีความเฉพาะตัวมาตั้งแต่อดีต จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางสังคมร่วมมือกันอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนภายในชุมชนตลาดน้ำหลักห้า นำมาสู่การสร้างสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งล้วนเป็นหนึ่งปัจจัยที่สร้างความทรงจำของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่สามารถรับรู้ได้ชัดเจน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนช่วยรักษาสภาพอาคารและรักษาบรรยากาศดั้งเดิมของชุมชนเอาไว้ ล้วนช่วยสร้างความตระหนักและความสำนึกรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไป อย่างไรก็ตามแม้ว่าชุมชนจะมีการจัดกิจกรรมเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวผ่านการจัดนิทรรศการเล็ก ๆ แต่ยังคงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมบางอย่างของชุมชนไม่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเหล่านี้มักปรากฏหรือสามารถพบเห็นผ่านลักษณะทางกายภาพของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่ถือเป็นองค์ประกอบที่โดดเด่นและแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้อย่างชัดเจน ทั้งรูปแบบการวางตัวของอาคาร การจัดวางผังชุมชน เป็นต้น จึงทำให้บุคคลทั่วไปสามารถจดจำ โดยสามารถรับรู้จากการมองเห็น และการสังเกตลักษณะที่โดดเด่นทางด้านกายภาพของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้เป็นครั้งแรก ทั้งนี้องค์ประกอบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมยังช่วยส่งเสริมกิจกรรมการค้าขายของคนในชุมชนให้ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน

จากองค์ประกอบของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ และลักษณะทางด้านสังคม จากการพิจารณาคุณค่าและความสำคัญ พบว่า องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางด้านสังคม เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนที่โดดเด่นและชัดเจนรองจากองค์ประกอบทางกายภาพ อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้องค์ประกอบทางกายภาพมีความโดดเด่นและชัดเจนมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากความโดดเด่นของลักษณะทางกายภาพส่วนใหญ่ยังมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับคนในชุมชน ทั้งในด้านการใช้สอยประโยชน์อาคารเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางสังคม รวมถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยปรากฏให้เห็นและสามารถรับรู้ถึงเรื่องราวในอดีตผ่านรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การวางตัวของกลุ่มอาคาร ภูมิทัศน์ชุมชนที่มีความเฉพาะซึ่งสามารถสะท้อนออกมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าได้อย่างชัดเจน

รูปที่ 7 สรุปองค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

Figure 7 Summary of elements reflecting the identity of Lak Ha floating market community.

6. การอภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

ชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีความเก่าแก่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา ทั้งนี้ยังมีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ในการเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายในมิติประเพณีและวัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นจากลักษณะการตั้งถิ่นฐาน อาคาร การวางตัวของอาคาร กิจกรรมการค้าขาย และประเพณีต่าง ๆ ซึ่งจากการวิเคราะห์คุณค่าและความทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำหลักห้า พบว่า “คุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม” เป็นองค์ประกอบที่สามารถสร้างการรับรู้จากการพบเห็น มีความโดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยเฉพาะ “ลักษณะเด่นทางโครงสร้างที่ยังคงหลงเหลืออยู่” ทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะตัวตามริมน้ำ (River Linear Settlements) รวมถึงโครงสร้างชุมชนที่เกี่ยวกับเส้นทางสัญจร ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างคลองดำเนินสะดวก โดยมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และกิจกรรมการค้าดั้งเดิม โดยสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนอย่างแท้จริง สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างการรับรู้และตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนขึ้นมาได้ ดังนั้นด้านสังคมที่ถูกยอมรับให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่มีคุณค่าและมีความสำคัญมากที่สุดคือ “ประเพณี และวัฒนธรรมจากความหลากหลายทางเชื้อชาติ” ที่ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้และมองเห็นได้ภายในชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น โดยเฉพาะประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากชนเชื้อชาติจีนของชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามากที่สุด จากการสืบทอดพิธีกรรม รวมถึงประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนสิ่งที่ทำให้เกิดการใช้พื้นที่และการรวมกลุ่มกัน ทำให้ศาสนสถานและอาคารสำคัญต่าง ๆ สามารถคงอยู่ต่อไปได้ จึงสรุปได้ว่าองค์ประกอบทางประเพณีและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์ประกอบทางกายภาพคงอยู่ต่อไปได้เนื่องจากมีความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างคนกับสถานที่ ถือเป็นการสร้างความยั่งยืนให้ชุมชนสามารถคงอยู่ต่อไป

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีอัตลักษณ์และมีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น โดยองค์ประกอบตามแนวคิดของ Twigger-Ross & Uzzell (1996) ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ประกอบด้วย **ลักษณะพิเศษ (Distinctiveness)** ซึ่งชุมชนตลาดน้ำหลักห้ามีลักษณะพิเศษในด้านกายภาพ (Physical Distinctiveness) ที่มีลักษณะเด่นทางโครงสร้างที่ยังคงอยู่ ทั้งในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและกลุ่มอาคารเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับลำคลองดำเนินสะดวกที่ยังคงสอดคล้องรูปแบบและกิจกรรมการค้าขายดั้งเดิม เช่น การพายเรือขายอาหาร โรงพิมพ์ เครื่องปั้น ฯลฯ ที่มีความชำนาญพิเศษและทำให้เกิดภาพลักษณ์ของกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงกันภายในชุมชน และลักษณะพิเศษในด้านสังคม (Social Distinctiveness) มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่หลากหลายทางเชื้อชาติที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน แม้ว่าลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและไม่โดดเด่นเท่าลักษณะทางกายภาพแต่กลับเป็นปัจจัยที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จึงสอดคล้องกับการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง (Continuity) ให้ยุคปัจจุบันแม้เมืองจะเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปผู้คนยังคงสามารถรับรู้จากการพบเห็นโดยไม่ต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่มาก่อนก็สามารถเข้าใจถึงวิถีชีวิต และการดำรงชีวิตผ่านรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการวางตัวของอาคารตามแนวริมลำคลองได้ จนปฏิเสธไม่ได้เลยว่า **ความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem)** ของคนในพื้นที่ที่มีต่อชุมชนตลาดน้ำหลักห้าที่สามารถรับรู้ได้ผ่านการสืบทอดรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การวางตัวของอาคาร แม้กระทั่งรูปแบบและกิจกรรมการค้าขายในปัจจุบันที่ยังคงสืบทอดถึงรุ่นลูกหลาน โดยมีการพัฒนาและซ่อมแซมให้ยังคงสภาพเดิม และรักษากลิ่นอาย และความทรงจำให้คล้ายคลึงกับร้านค้าในอดีต ทั้งนี้แม้ว่าเมืองโดยรอบจะถูกพัฒนาไปแล้วก็ตาม จากลักษณะเฉพาะตัวและโดดเด่นที่ได้กล่าวมานั้น **ความชัดเจน (Legibility)** องค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำหลักห้าคือ ลักษณะเฉพาะตัวและโดดเด่นด้านกายภาพ ทั้งโครงสร้างที่ยังคงอยู่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนการวางตัวของอาคารที่ยังคงชัดเจนมากที่สุด แต่ความชัดเจนของลักษณะเฉพาะทางกายภาพยังคงมีองค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นองค์ประกอบสนับสนุนให้ลักษณะทางกายภาพมีความโดดเด่น ชัดเจน และมีความเฉพาะตัวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยในบริบทหรือบทบาทชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันอย่าง “ชุมชนกาดกองต้า” ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนกาดกองต้ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวและโดดเด่นทางกายภาพ มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน แต่ในทางกลับกันรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกาดกองต้าขยายตัวตามการพัฒนาของเมืองโดยขยายตัวจากการตั้งถิ่นฐานเลียบริมแม่น้ำจนกลายเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นคมนาคม (Linear settlements) ทั้งนี้การพัฒนาของเมืองจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชนส่งผลให้รูปแบบและกิจกรรมการค้าขายเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย (Kiatpattaraporn & Haocharoen, 2022) แม้ว่าชุมชนตลาดน้ำหลักห้าจะมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ไม่ชัดเจนเท่าชุมชนที่มีบทบาทหรือบริบทคล้ายคลึงกัน แต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และกิจกรรมการค้าขายที่สามารถรับรู้ได้จากการพบเห็นโดยไม่ต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่มาก่อนได้อย่างชัดเจนนั้นยังคงเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนจึงมีส่วนช่วยในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะตัวและความโดดเด่นของแต่ละชุมชนให้มีความยั่งยืนได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ข้อเสนอแนะการวิจัยเป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนตลาดน้ำหลักห้า รวมถึงคนที่อาศัยและประกอบกิจกรรมการค้าขายในการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถรักษาวินัยดั้งเดิม โดยชุมชนตลาดน้ำหลักห้าถือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในแง่ของการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดูแลชุมชนเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ และประเพณีและวัฒนธรรมให้คงอยู่จากความเข้มแข็งของ

ภาคประชาชนที่ร่วมมือกันอนุรักษ์รูปแบบและกิจกรรมการค้า ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ให้จางหายไป รวมถึงลักษณะเด่นทางกายภาพที่มีความเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานภายในชุมชนเป็นไปในรูปแบบเกาะกลุ่มตามลำน้ำดั้งเดิม จึงควรมีการควบคุมเพื่อไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ยังสามารถนำผลจากการวิจัยมาใช้ประกอบการวางแผนเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำหลักห้าในอนาคต รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ทั้งในมิติทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมที่มีคุณค่า รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทาง (ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเก่าอย่างเหมาะสม เพื่อนำไปสู่การจัดการเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟู ปรับปรุง และพัฒนาให้เกิดการร่วมมือกันภายในชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Boyden, S. (1972). The environment and human health. *The Medical Journal of Australia. Department of Human Biology*, 12, 110-160. <https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.1972.tb116528.x>
- Chanraksa, P. (2015, February 18). *Impact on family and community: Settlements*. <http://janraksa.blogspot.com/2015/02/> (in Thai)
- Chumsai Na Ayutthaya, S. (1986). *Water: The Birthplace of Thai Culture*. Thai Wattapanich. (in Thai)
- Haocharoen, K. (2018). Physical identity of waterfront community market along Tha Chin River: A case study of Suphan Buri and Nakhon Pathom Provinces. *Asian Creative Architecture, Art and Design*, 25(2), 37–50. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/archkmit/article/view/108717> (in Thai)
- Khiaoket, W. (2016). *Self-Management of The Community Market: A Case Study of Klongdaen Floating Market, Ranod District, Songkhla Province*. [Master dissertation, Thammasat University]. (in Thai)
- Kiatpattaraporn, S., & Haocharoen K. (2022). Physical Identity of Kad Kong Ta Community, Lampang Province. *Built Environment Inquiry*, 21(3), 43-62. <https://doi.org/10.14456/bei.2022.21> (in Thai)
- Lak Ha floating market. (2019, January 13). *Lak Ha Floating Market around 1982* [Photo]. Facebook. <https://www.facebook.com/share/p/1CfpqbVTmK/>
- Mekon, S., & Petchanon, M. (2013). Tourism impact on community identity: Case of Amphawa community. *Built Environment Inquiry*, 12(2), 1-19. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/arch-kku/article/view/45407> (in Thai)
- Ngamsom, L. (2015). *The life and identity of the green angel* [Unpublished Master's thesis]. Prince of Songkla University. (in Thai)
- Nilsakul, D., & Tangsakul, N. (2017). Factors influencing sense of place in Ubonratchathani old commercial district. *Journal of Built Environment Inquiry*, 14(1), 41-57. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/arch-kku/article/view/43977/36365> (in Thai)
- Nuissl, H. (2018). *Settlement/settlement structure*. Academy for Territorial Development on the Leibniz association, 2167-2183.
- Phongprayun, C. (1993). *Human settlement, theories and practices*. Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Rapoport, A. (1977). Human aspects of urban form: Towards a Man-Environment approach to urban form and design. *Scientific Research an academic publisher*, 5(3), 153-160. <http://ndl.ethernet.edu.et/>

handle/123456789/11215

Tuan, Y. (1974). *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall.

Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L. (1996). Place and Identity Processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 205-220. <https://doi.org/10.1006/jevp.1996.0017>

Wankao, S. (1997, August 5). *ASEAN Community Social Agenda: Focusing on Specific Cooperation in 30 Years of ASEAN and Future Progress* [Symposium]. Academic Seminars, Chulalongkorn University, Bangkok. (in Thai)